

Emlékezés Vay Miklósról (1802-1894), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjára

Remembering Miklós Vay (1802-1894), Member of Directorate of the Hungarian Academy of Sciences

Vay Miklós kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja Alsózsoltán (Borsod vármegye) született 1802. április 29-én. Budapesten hunyt el 1894. május 14-én.

Vay Miklóst érdemei elismeréseként a Magyar Tudós Társaság, a Tudományos Akadémia elődje 1841. szeptember 3-án tartott ülésén választotta igazgatósági tagjává. Az Akadémia igazgató tagjává történt választásáról Teleki József (1790-1855), a Magyar Tudós Társaság első elnöke - korabeli kifejezéssel élve „előülője” - másnap, szeptember 4-én kelt levelében értesítette Vay Miklóst. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagjai nem tartottak székfoglaló előadást. Vay Miklós csaknem másfél évtizeddel később, a neoabszolutizmus idején, 1855. március 28-án politikai okból - az Akadémia tevékenységének, működésének politikai indíttatású korlátozása miatt - lemondott igazgatósági tagságáról. A lemondást Andrassy György (1797-1872), az Akadémia másodelnöke - korabeli kifejezéssel élve „másodelőülője” - sajnálattal vette tudomásul Vay Miklósnak írt, 1855. április 28-án kelt levelében.

Öt évvel később, 1860. október 11-én azonban a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsa az 1860. április 8-án elhunyt Széchenyi István (1791-1860) helyére ismét - egyhangúan - igazgatósági tagjává választotta. Andrassy György, ekkor már lejárt másodelnöki megbízatása az Akadémián, 1860. október 12-én kelt levelében értesíti Vay Miklóst arról, hogy „egyhangúlag igazgatónak választott”.

Vay Miklós Vay Miklós (1756-1824) báró, hadmérnök, tábornok (vezérőrnagy), mecénás, országgyűlési követ, császári és királyi kamarás, a tekintélyes londoni Royal Society tagja fia és Vay Miklós (1828-1886) szobrászművész édesapja volt.

Vay Miklós a Pesti Királyi Tudományegyetemen folytatott jogi tanulmányokat. Tanárai között találjuk - többek között - Vuchetich Mátyást (1767-1824). 1819 és 1822 között az egyetemen magántanulónak tette le kitérő eredménnyel vizsgáit. Miután eredményes vizsgát tett a „hazai törvényekből”, Bárczay Pál Pest vármegye alispánja mellett volt patvarista, majd Szogyényi Zsigmond (1775-1826) személynök mellett jurátus.

Vay Miklós jogi tanulmányai befejezését követően, 1823-ban Felső-Magyarországon, majd a Dunántúlon tett utazásokat nevelője és testvéröccse, Vay Lajos társaságában. Édesapja elhunytát követően családi birtokát kezelte.

Vay Miklóst 1825-ben Zemplén vármegye aljegyzőjének, két évvel később, 1827. szeptember 22-én pedig, igen fiatalon, főjegyzőjének, majd a következő hónapban, október 18-án alispánjának választotta. 1830-ban ugyancsak Zemplén vármegye országgyűlési követének is megválasztotta.

A kolerajárvány idején, 1831-ben és 1832-ben, kormánybiztos. 1831-től 15 éven át Borsod vármegye adminisztrátora volt. Erre a tisztségre az uralkodó, I. Ferenc Reviczky Ádám (1786-

1862) udvari kancellár, Borsod vármegyei főispán, a Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja javaslata alapján nevezte ki. Itt utalunk arra, hogy Vay Miklós 1865 és 1867 között Borsod vármegye főispánja volt.

Vay Miklóst 1840-ben a tiszántúli református egyházkerület főgondnokává választották, 1841-től a Hétszemélyes Tábla (Tabula Septemviralis) bírása (septemvir), 1844-től koronaőr, 1845-től helytartótanácsos volt.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848 nyarán a Batthyány Lajos (1807-1849) miniszterelnök kinevezte erdélyi királyi biztosnak.

Batthyány Lajos 1848. október 2-án lemondott miniszterelnöki megbízásáról valamint parlamenti mandátumáról és hozzájárult Vay Miklós miniszterelnöki kinevezéséhez. Vay Miklós azonban nem fogadta el a felkínált miniszterelnökséget. Még ennek az évnek a végén visszavonult a közélettől, a „vita activa”-tól.

A forradalom- és szabadságharc idején játszott szerepéért politikai okokból 1852. augusztus 14-én a hadi törvényszék halálra ítélte. A halálos ítéletet az uralkodó kegyelemből négy éves várfogságra változtatta. A négy éves várfogságból azonban csak nyolc hónapot kellett letöltenie. A pesti Újépületben (Neugebäude) és a csehországi Theresienstadt várbörtönében töltött fogsága idején naplót írt, melyek értékes kortörténeti források.

Vay Miklós jó egy évtizeden át tartó visszavonultság után a protestánsok pátensellenes küzdelmében tért vissza a közéletbe. Vay Miklós elkötelezett személyisége, alakja volt annak az egyházi és alkotmányjogi mozgalomnak, amelyet a bécsi kormánnyal vívott a magyar protestáns egyház öt éven át, 1856 és 1861 között. Leo von Thun-Hohenstein (1811-1888) miniszter 1856. augusztus 21-én tette közzé az oktrojált protestáns egyházalkotmánnyal kapcsolatos terv javaslatát, mely komolyan fenyegette a protestáns egyház önkormányzati szabadságát. Bécs nem volt tekintettel arra, hogy szabályszerű zsinat (szinódus) tartása nélkül a magyar protestáns egyház alkotmánya nem módosítható, nem változtatható. A terv nyilvánvalóan sértette az 1791. évi XXVI. törvénycikk egyértelmű rendelkezéseit.

A változtatás érdekében Leo von Thun-Hohenstein 1859. szeptember 1-jén kibocsátotta a császári nyílt parancsot (pátenst) és másnap az azt életbe léptető miniszteri rendeletet. A tiszántúli református egyházkerület 1859. október 8-án feliratot, melynek szerzője Révész Imre (1826-1881) volt, fogalmazott meg a rendelet ellen. Az egész ország és nemzetközi közvélemény figyelmét felkeltette az erélyes felszólalás. A tájékoztatást tartalmazó emlékiratot Révész Imre fogalmazta. A német nyelvre fordított emlékiratot eljuttatták diplomáciai úton Londonba. 1860 februárjában került az emlékirat az angol parlament elé. Az emlékirat 1860-ban a tekintélyes Edinburgh Review című angol lapban is közzétételre került.

A Bécsben tartózkodó küldöttséget a két evangélikus egyház irányító testületének elnöke, Vay Miklós vezette. Említést érdemel, hogy Vay Miklós nem sokkal később ismét tagja lett a Magyar Tudományos Akadémia igazgatóságának. A Vay Miklós vezette deputáció feladata volt az, hogy kérelmezze a pátens visszavonását. 1860 január végén, bár több napot is töltöttek a küldöttség tagjai Bécsben, nem tudták elérni, hogy a király fogadja őket. A hazatérés előtt a küldöttség tagjai Vay Miklós kezdeményezésére azt a döntést hozták, hogy készüljön részletes utasítás a gyülekezetek és lelkészek számára, mely szerint az egyházi felsőség mellőzésével semmiféle miniszteri rendeletet ne hirdethessenek ki. Az uralkodó

1860. május 15-én kelt leiratában végül a magyar protestáns egyházat korábbi törvényes állásába helyezte vissza.

Vay Miklóst még ebben az évben, 1860-ban udvari kancellárrá nevezték ki, 1861-ben azonban állásáról lemondott. Udvari kancellári kinevezésében döntő szempont volt az, hogy Vay Miklós a konzervatív párt vezéralakjának számított.

Az Osztrák-Magyar Kiegyezés (Österreichisch-Ungarischer Ausgleich) után ismét koronaőr lett. Az 1885. évi VII. törvénycikk által újjáalakított Főrendiház alelnöke 1884 és 1888 között, majd 1888-ban elnöke lett. Ez utóbbi tisztséget egészen haláláig töltötte be. Vay Miklós elnyerte továbbá a titkos tanácsosi címet is. 1892-ben I. Ferenc József a Szent István-rend nagykeresztjével tüntette ki.

Vay Miklós évtizedeken át kiemelkedő szerepet töltött be a hazai református egyház világi irányításában. Főgondnoka volt a Tiszántúli református egyházkerületnek és a debreceni Kollégiumnak csaknem egy évtizeden át, 1840-től 1849 júniusáig. A Tiszáninenni egyházkerület 1860 májusában Miskolcon tartott közgyűlésén Vay Miklóst választotta főgondnokának.

Vay Miklós felett a Magyar Tudományos Akadémián az emlékbeszédet Ballagi Géza (1851-1907), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja - 1907. május 3-tól rendes tagja - tartotta.

Korábban, 1894. július 24-én Ballagi Géza a Sárospataki Főiskolán is tartott emlékbeszédet Vay Miklós felett, mely három évvel később, 1897-ben Sárospatakon nyomtatásban is megjelent.

Érdemes felidézni Eötvös Lorándnak, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének az Akadémia 1894. május 28-án, elnöklete alatt tartott ülésén elhangzott, Vay Miklóst méltató szavait: „Tisztelt Akadémia! Mielőtt folyó ügyeink elintézéséhez fognánk, nem hagyhatom említés nélkül azt a fájdalmas veszteséget, mely bennünket b. Vay Miklós igazgató-tanácsunk tagjának halálával ért. Az ő élete a mi történetünk egész idejére kiterjedt, ő látta, hogyan lett meg ez az Akadémia, támogatta már első lépéseit, később nehéz időkben küzdött fennmaradásáért és végre a jobb napokban hozzájárult gyarapodásához és előmozdította haladását. Igazgató-tanácsunk két ízben választotta tagjává, először 1841-ben és miután 1855-ben politikai tekintetéből lemondott, másodszor 1860-ban a gr. Széchenyi István halála által megüresedett helyre. Nála buzgóbb, lelkiismeretesebb tagja aligha volt a tanácsnak, mégis ő, a mikor 1891-ben egy félszázaddal első megválasztatása után küldöttségünkkel nála megjelentünk s neki az Akadémia körüli fáradozásaiért köszönetet mondottunk, azt válaszolta nekünk, hogy bizony még nagyon kevés az, a mit eddig tett, de azon lesz, hogy a jövőben többet tegyen. Pedig sokat tett ő már eddig is, sokat ezután is, hiszen nagyjaink nem apró ügyekben segédkezésükkel, hanem példájukkal mozdíthatják elő legjobban a mi ügyünket, s valóban b. Vay Miklós, ki oly hosszú hazafias tettekben, valamint kitüntetésekben annyira gazdag életén át, Akadémiánkhoz mindig és mindenben igaz ragaszkodást tanúsított s ezzel példát adott az irodalom és tudomány iránti tiszteletre, olyan tündöklő példát mutatott ezzel nemzetének, melyből könnyű a tanulságot levonni. És ez a példa nem vész el a halállal, hanem még a megemlékezésben is éltető marad. Őrizzük meg az ő emlékét.” (Eötvös Loránd: Megemlékezés Vay Miklósról. Akadémiai Értesítő 1894. 5 (9). 554-555. old.)

Vay Miklós főbb művei

Emléklapok Vajai báró Vay Miklós életéből. (Lévay József bevezetésével) Budapest, 1899.
(reprint: Miskolc, 1999. Szerk. Petneki Áron)

Felhasznált irodalom

Szinyei Gerzson: Emléklapok id. br. Vay Miklós félszázados egyházi hivataloskodásának örömnépe alkalmából. Sáropatak, 1873.; Br. Vay Miklós élete. Debreceni Protestáns Lap 1894. május 19.; Br. Vay Miklós. Magyar Salon, 1894. június; Szász Gerő: Br. Vay Miklós Protestáns Közlöny 1894.; Eötvös Loránd: Megemlékezés Vay Miklósról. Akadémiai Értesítő 1894. 5 (9) 554-555. old.; Ballagi Géza: Emlékbeszéd id. báró Vay Miklós felett. Budapest, 1895. 78 old.; Küzdelem, bukás, megtorlás. (szerk. Tóth Gyula) Budapest, 1978. és Jónás Károly – Villám Judit: Vay Miklós. A magyar országgyűlés elnökei. 1848-2002. Budapest, 2002. 213. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu